

"Şu hikmet, inayet, merhamet, adaletin hakikatlarına şu bekasız memleket mazhar olamadığı malum." ifadesini izah eder misiniz? Bütün evsaf-ı İlahiye tam anlamıyla ahirette mi tecelli edecek? Örneğin dünyada hikmetin tecellisi kemalde değil midir?

Allah bu dünyayı tanzim ederken; ahiretin gerekliliğine ve ona işaret olacak bir şekilde tanzim etmiştir. Dünya, ahirete bir vitrin ve nümune olmasından, Allah'ın isim ve sıfatlarına işaret ediyor, ama tam mazhar olamıyor.

Dünyada tecelli eden isim ve sıfatlar, kurgu ve vazife olarak kemalindedir. Ama bütünü ile tecelli etme noktasında kemalde değildir. Zira isim ve sıfatlar tecelli ederken, kendi sonsuz mana ve kemalini gösterme meylinde iken, başka bir isim onu mizana çeker, genel maksadı ve gayeyi bozdurmaz, onu sınırlandırır.

Mesela, **adl, müntakim** gibi isimler, kafirleri dünyanın imtihanını bozacak şekilde cezalandırmayı iktiza edeceği anda, başka isimler devreye girer ve tabiri caiz ise, ona ayar çeker ve imtihan manasını bozdurmaz. Ahiret'te ise, imtihan olmayacağından ve nümune ve vitrin manası kalmadığı için, isim ve sıfatlar bütünü ile tam tecelli edecek ve haşmetini ortaya tam koyacaktır.

Hikmeti, genel intizam içinde değerlendirirsek, kemalindedir; ama sadece kendi manası açısından bakarsak, ahirete nispeten tam tecellisinin görünmediği yerler vardır. Gerçi, oda başka bir hikmete bakar.

Mesela, ebedi yaşama arzusunu insanın fitratına hikmet takmış, ama ölümü de yaratmış. Sadece bu açıdan bakacak olursak, ya da ahireti hariç tutarsak, hikmetsiz bir durum gibi durur. Ancak, genel intizamın tamamı açısından bakarsak, yani diğer isimlerin de işin içinde olduğunu düşünürsek, hikmetin kemalde olduğunu anlarız. Tabiri caiz ise, bir yatırımcı, bütün sermaye ve birikimini vitrin ve nümuneye yatırmaz. Asıl işi için harcar. Şu var ki, asıl işini iyi tanıtacak ve reklamını tam yapacak bir vitrini de mükemmel olarak tanzim eder.

Allah, dünyayı ahretin bir vitrini şeklinde tanzim ettiği için, dünyadaki bütün sistem ve işler, ahretin tanıtımı ve reklamı için düzenlenmiştir. Öyle ise, isim ve sıfatlar, bu dünya vitrininde kafi derecede tecelli ederken, asıl yerde, yani ahirette ise, tam tecelli edecektir.

İsim ve sıfatların bu vitrinde kafi derecede tecelli etmesi kemalsizlik değildir. Tam aksine intizam içinde tam kemaldir diyebiliriz.